

ION TENTIUC, *Populația din Moldova centrală în secolele X-XIII*, în col. Biblioteca "Tyragetia" XXVIII, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, 2017, 323 p., dintre care 48 de planșe.

Volumul istoricului Ion Tentiuc este rodul cercetărilor unor subiecte legate de istoria spațiului carpato-nistrean în secolele X-XIII, care l-au preocupat vreme de mai bine de 20 de ani. Primele demersuri au început odată cu înscrierea specialistului basarabean într-un program de studii doctorale, coordonat de acad. Victor Spinei, iar rezultatele obținute au fost publicate în *Populația din Moldova centrală în secolele X-XIII*, Ed. Helios, Iași, 1996, carte distinsă cu premiul „A. D. Xenopol” al Academiei Române. Timpul scurs între prima ediție a lucrării și prezentul proiect editorial i-a permis autorului reluarea temelor de cercetare dintr-o perspectivă nouă, determinată de apariția unor noi izvoare scrise și a unor date noi în urma săpăturilor arheologice desfășurate în spațiul carpato-nistrean în ultimii 20 de ani. Astfel, actualul proiect editorial depășește prin volum și maturitatea interpretărilor precedentul demers istoriografic.

Cartea apare în prestigioasa colecție „Biblioteca Tyragetia”, fiind al XXVIII-lea volum al seriei.

Lucrarea are structura unui demers științific veritabil, a cărui părți, deși, sunt tratate ca teme distincte, converg spre unitatea tematică. Astfel, cele cinci capitole principale sunt susținute de „Concluzii” (p. 211-213), de o bogată „Bibliografie” (p. 214-257), de un rezumat în limba engleză (p. 258-262), de o listă a ilustrației tradusă în aceeași limbă (p. 263-265) și de câteva repertorii deosebit de utile în economia lucrării (p. 266-273). Conținutul este, la rândul-i, susținut de un bogat material ilustrativ (48 de planșe cu figuri și hărți).

În „Introducere” (p. 7-13) sunt expuse rațiunile care au dus la redactarea volumului, dar sunt punctate atât metodologia de lucru cât și obiectivele asumate și realizate. Chestiunea evoluției istorice a comunităților umane din zona centrală a Moldovei, pe parcursul veacurilor X-XIII a preocupat și încă incită pe istorici, arheologi, lingviști, etnografi, geografi, antropologi etc. Este vorba de o perioadă caracterizată prin momente de liniște politică și militară, determinate de prezența Imperiului la Dunărea de Jos, dar, în același timp, marcată de tumultul invaziilor și raidurile călăreților vechi turcici, care au venit în mai multe valuri dinspre zona Caucazului și a Mării Caspice. Astfel, nu este ușor să urmărești evoluția liniară, atât din punct de vedere spațial cât și temporal, a comunităților umane care au locuit în acest areal geografic, existența lor fiind perturbată de o serie de factori precum: schimbările climatice, epuizarea nutritivă a solurilor, incursiunile de jaf și ucidere ale migratorilor, epidemii și calamități naturale etc.

Intensificarea cercetărilor arheologice din ultimele decenii au generat tipuri diferite de artefacte, situații

stratigrafice interesante, determinând astfel închegarea unor proiecte editoriale valoroase, cum este și demersul de față. În ultima perioadă s-au derulat ample investigații de specialitate în spațiul carpato-nistrean, în punctele Hansca – „Limbari”, Hansca – „Căprăria”, Logănești-Ialoveni, Brănești XIII, Păhărnicieni-Petruha (Orhei), Durlești-Valea Babei, Molești, Lucașeuca V etc. (Republica Moldova), dar și la Răducăneni, Brădicești, Oltenești, Dodești, Dănești-Vaslui, Iași-Nicolina ș.a. (spațiul carpato-prutean), care au generat cantități apreciabile de material arheologic și au dezvelit numeroase complexe de locuire ale populației arhaice românești.

Așa cum reiese încă din primele pagini ale Introducerii, obiectivul principal al autorului este de a lărgi spectrul cunoașterii realităților istorice din spațiul carpato-danubiano-nistrean în perioada secolelor X-XIII prin coroborarea surselor scrise cu cele arheologice. S-ar putea spune că autorul a reușit să introducă în câmpul cercetărilor de specialitate o serie de materiale și probleme de cronologie și interpretare a unor artefacte și complexe de locuire, a rediscutat literatura anterioară, argumentând atașamentul pentru unele teze și emendând teorii care deformează adevărului istoric.

I. Tentiuc utilizează ca metodă de lucru un instrument clasic de abordare a temelor, apelând astfel la analiza comparată a complexelor arheologice și a artefactelor.

Primul capitol (*Istoriografia*, p. 15-38) reprezintă cadrul dezbaterilor și al comentariilor care au menirea de a argumenta sau demonta unele teorii neștiințifice, puse deseori în slujba ideilor naționaliste exagerate sau care poartă amprenta ingerințelor politicului în istoriografie. Astfel, se disting, pe de o parte, ideile prezente în istoriografia românească de dinainte de 1990, fondate în jurul ideii unei continuități etnico-lingvistice din perioada daco-romană, iar, pe de altă parte, teoriile din literatura sovietică de specialitate, care măresc importanța elementului slav „civilizator” („purtătorii unei culturi înfloritoare și strălucitoare” – Tentiuc 2017: 15, *apud*, Fedorov 1959: 390, 392).

Autorul identifică două etape ale ideologiei sovietice menite să susțină aceste idei cu valoare patriotic-naționalistă însemnată pentru puternicul stat euro-asiatic. Astfel, o primă fază se încheie înaintea începerii celui de-al doilea război mondial, iar a doua, mult mai energică, continuă și în prezent, reprezentând practic încercarea specialiștilor ruși (și nu numai) de a identifica locurile de origine ale slavilor și de a stabili trăsăturile dominate ale „marii civilizații slave”, care, în opinia lor, se regăsesc la toate popoarele cu care au interacționat (Tentiuc 2017: 16, *apud*, Curta 2006: 5-12).

Coroborarea tuturor categoriilor de informații dobândite în urma cercetărilor istorice, arheologice, lingvistice, antropologice etc. au fost determinante pentru

elaborarea acestui studiu complex. Rezultatele obținute l-au determinat pe autor să acorde importanța cuvenită atât influențelor slave cât și a celor germanice și turanice în evoluția civilizației românești arhaice, dar să și adopte o atitudine categorică în chestiunea devenirii politice a românilor din zona carpato-nistreană. De la teoria stabilirii modelului etnogenetic al populației din acest areal geografic, predominant de componenta slavă, promovată exclusiv de susținătorii „panslavismului”, s-au remarcat în peisajul istoriografic românesc ideile care susțin dominația factorilor locali daco-romani în amplu proces al genezei etnico-lingvistice a românilor. Ambele direcții de cercetare și rezultatele aferente sunt induse de abordări incorecte și/sau incomplete, structura etnică a populației și a limbii vorbite în teritoriile românești nord-dunărene fiind dată de implicarea procentual diferită a tuturor factorilor menționați anterior.

Principalii susținători ai prevalenței elementului slav în aceste teritorii au fost printre alții G. B. Fedorov, V. D. Baran, I. P. Rusanov, B. O. Timoșciuk, N. S. Derjavin, A. A. Șahmatov, M. V. Serghievski, G. D. Smirnov, V. D. Koroliuk, L. L. Polevoj și G. F. Cebotarenko. Printre susținătorii predominării elementelor locale geto-dacice și romanice pot fi menționați I. Hâncu, I. Nestor, P. P. Bârnea, I. A. Rafalovici, Gh. Postică, I. Tentiuc etc.

Conform promotorilor tezelor „panslaviste”, slavii („agricultori pașnici”) s-au așezat în teritoriile carpato-nistrene în secolele VI-VIII și au constituit majoritatea covârșitoare a locuitorilor acestor zone, receptând însă infuziile de populații vechi turcice (cu precădere, pecenegi, uzi și cumani). N. A. Mohov și apoi G. B. Fedorov au încercat să explice apariția românilor moldoveni (*volohii*) prin coabitarea populației romanizate vechi din Transilvania cu ungurii, slavii răsăriteni și cu alte elemente etnice de sorginte turanică. Conform lui I. Tentiuc, toate aceste teorii au exclus cu desăvârșire „factorul local românesc din procesele social-economice și politice din perioada medievală timpurie din regiune”, fiind lipsite astfel de teme istorice (Tentiuc 2017: 30). „Cu atât mai mult cu cât (continuă autorul), după cum vom vedea mai jos, comunitățile românești din spațiul carpato-nistrean aveau deja închegate, în această perioadă de timp, propriile structuri politice prestatale” (p. 31), aceasta presupunând implicit și existența unor lideri locali precum și a unor cetăți din pământ și lemn, fortificate cu valuri, șanțuri și palisade (p. 31). Prin urmare, atribuirea exclusivă unui rol preminent componentei slave, maghiare sau bulgare în cadrul procesului de etnogeneză în spațiul extracarpatic românesc reprezintă o direcție de cercetare unilaterală, incompletă și, în mare parte, eronată. În ultimii ani Gh. Postică și I. Tentiuc au încercat să combată aceste teorii prin interpretarea corectă a surselor documentare (narative și diplomatice), a rezultatelor cercetărilor arheologice dar și a datelor obținute prin studii de

lingvistică, etnografie, demografie istorică, paleoantropologie, paleofaunistică, arheobotanică etc.

În schimb, literatura științifică românească pare să fie rodul reprezentanților a două curente principale: primul fiind constituit din susținătorii teoriei romanizării complete a comunităților din teritoriile extra- și intracarpatică românești, ignorând astfel rolul slavilor, al germanilor și al populațiilor turcice vechi; al doilea grup istoriografic raliindu-se în jurul convingerilor conform cărora cultura protoromânească (cea de tip Dridu sau Răducăneni) „trebuie înțeleasă (ca) o realitate arheologică plurietică sau supraetică” (Madgearu 2007: 66). Contribuții valoroase în acest sens au fost aduse de I. Nestor, M. Comșa, Eug. Zaharia, R. Florescu, P. Diaconu, M. Petrescu-Dimbovița, D. Gh. Teodor, V. Spinei etc., care, deși au evidențiat elementele locale definitorii ale culturii protoromânești, nu au exclus influențele culturale externe.

În capitolul al doilea (*Așezările, locuințele și anexele gospodărești*, p. 39-66) autorul descrie și analizează tipurile de așezări, topografia acestora, locuințele cu dependențele gospodărești. Deși aflate încă într-un stadiu incipient, cercetările arheologice, efectuate până în prezent, dovedesc preferințele locuitorilor din arealul geografic menționat pentru aceleași elemente topografice naturale, aflate cu predilecție în apropierea surselor de apă (terasele superioare și pantele line ale cursurilor de apă). Văile, zona centrală a podișului Moldovei și de câmpie a acestei regiuni (cuprinsă între Siret și Prut) au oferit cadrul propice locuirii – „o unitate în diversitate” (Spinei 1983: 13-14).

La est de Siret se cunosc circa 260 de așezări datând din secolele X-XII sau XI-XIII, incertitudinea în datarea exactă fiind determinată tocmai de stadiul inițial al cercetărilor, de interpretarea eronată și încadrarea cronologică incorectă a unor tipuri de artefacte și a orizonturilor culturale cercetate. Printre cele mai importante stațiuni investigate se enumeră Hlincea-Iași, Brănești XIII, Costea-Gârlă, Horești, Răducăneni, Oltești, Cărbuna I și II etc. În aceste cazuri așezările se situau la circa 3-5 m mai sus față de nivelul apei pentru ca ploile din primăvară și toamnă să nu genereze revărsarea apelor, care ar fi provocat inundarea locuințelor și a gropilor de provizii (p. 40). În cele mai multe situații se observă o continuitate de locuire atât anterioară cât și ulterioară orizontului cultural specific secolelor X-XI, XII sau XII-XIII.

Autorul analizează fiecare segment topografic ocupat de așezări umane, structura acestor amenajări ale spațiului locativ, realizând totodată o tipologie a locuințelor (cu anexele lor) din cuprinsul acestora. Factorii esențiali pentru coagularea unei comunități omenești sunt prezența surselor de apă în imediata proximitate, existența unor soluri fertile pentru agricultură, a vegetației specifice pășunilor pentru creșterea animalelor precum și a unor

eventuale depozite de minereu din fier și de sare. Aproximarea de forme de relief mai înalte și împădurite (platouri, dealuri) le-a asigurat protecție în condițiile unor invazii și raiduri militare și, implicit, perpetuarea biologică. Astfel, așezările din acest areal geografic se plasează pe micro-forme de relief începând cu 100-200 m, ajungând până la 700-800 m altitudine, cele mai numeroase fiind înregistrate în intervalul 100-400 m. În tinderea acestora varia între 4 și 40 hectare (Tentiuc 2017: 42; Postică 2007: 110; Păhărnicieni-Petruha și Calfa aveau dimensiuni impresionabile). Însă, acestea reprezintă date estimative și preliminare, incertitudini determinate de cercetările insuficiente.

În cuprinsul capitolului un loc aparte îl ocupă analizele tipurilor de locuințe și a inventarului acestora (p. 43-62; vetre, cuptoare, mobilier, artefacte, gropi de provizii). Prin urmare, în funcție de întinderea așezării, de numărul locuințelor din cuprinsul acesteia și în urma studierii necropolelor aferente se pot determina date referitoare la indicele demografic, la componenta etnic-biologică și lingvistică, la unele aspecte ale vieții social-economice, culturale și confesionale.

În următorul capitol (*Ocupațiile de bază*, p. 67-138), practic, cel mai consistent, autorul ia în discuție toate aspectele legate de viața cotidiană a comunităților umane din acest spațiu geografic (cultivarea plantelor, creșterea animalelor, minerit, metalurgie, olărit, precum și alte îndeletniciri legate de prelucrarea pietrei, a lemnului, osului, pieilor și a fibrelor textile). Este un segment important al lucrării care însumează date și informații valoroase, descrieri și interpretări ale artefactelor și ale complexelor arheologice, cu alte cuvinte, un conținut dens și bine structurat.

Cum bine se știe, agricultura a reprezentat „motorul” dezvoltării comunităților omenești de pretutindeni și în toate timpurile istorice, cu înclinație spre statornicie și sedentarism. Pentru grupurile umane din spațiul carpato-nistean agricultura, cu cele două ramuri principale – cultivarea plantelor și creșterea animalelor –, a constituit sursa esențială existenței și a supraviețuirii biologice, și, totodată, forța motrică a economiei și a viitorului stat medievale moldovenesc.

Pornind de la analiza lingvistică, autorul discută realități administrativ-teritoriale și economice din zona menționată. Astfel, analiza unor termeni precum „curătură”, „runc”, „răzătură”, „sat”, „obște” etc. ne transmit informații valoroase despre organizarea teritorială și a spațiului locativ, despre îndeletnicirile ancestrale, obiceiurile și muncile asociate celor patru anotimpuri dintr-un an. În acest sens, în majoritatea siturilor investigate uneltele agricole reprezintă o categorie de piese aparte. Analiza acestora și discuțiile tipologice ne-au furnizat informații referitoare la tipurile de soluri în care se executau lucrările agricole, tehnicile folosite, diversificarea și specializarea instrumentarului,

categoriile de cereale și legume cultivate, la evoluțiile tehnologice din domeniul metalurgiei fierului și al economiei agrare, precum și la gradul de dezvoltare ale societăților omenești la un moment dat. Așadar, autorul ia în discuție pe scurt diferitele tipuri de unelte și obiecte meșteșugărești folosite de populațiile sedentare din Moldova centrală, în secolele X-XIII. Astfel, fiecare tip de activitate agricolă se efectua cu una-două sau mai multe instrumente specifice. Evoluția formelor acestora, deși, nespectaculoasă, oferă date despre nevoile omenești dintr-o comunitate.

În ceea ce privește creșterea animalelor, autorul consideră că viața pastorală se derula în deplină conexiune cu diferitele munci agricole. Transhumanța practică de crescătorii de animale și familiile lor nu presupunea un exod de oameni și animale pe distanțe lungi, ci pendulări periodice și presupunea revenirea acestora la locurile de baștină pentru iernat. Cercetările arheologice și interpretările arheozoologilor sunt determinante în această direcție, reușind să ofere pentru anumite așezări date referitoare la tipurile și rasele de animale crescute, dar și la alimentația membrilor comunității respective.

Un subcapitol esențial al acestei părți îl reprezintă *Meșteșugurile și îndeletnicirile auxiliare*, în care I. Tentiuc realizează ample comentarii privitoare la minerit și metalurgia fierului în spațiul carpato-nistrean, în secolele X-XIII. Acest segment al activităților economice este cu atât mai semnificativ cu cât metalurgia fierului a reprezentat un indicator al nivelului de dezvoltare al unei comunități. Fie că vorbim de unelte agricole și obiecte de uz casnic, fie că discutăm de arme, această ramură a contribuit la bunăstarea grupurilor umane, susținând atât sectorul agrar, cât și cel meșteșugăresc. Dovezi ale acestor practici au fost depistate în numeroase așezări atribuite populației locale din zona central moldovenească, referindu-ne aici la urmele minelor de exploatare a minereului feros, la prezența cuptoarelor pentru reducerea acestuia, la instalațiile destinate prelucrării metalelor și la urmele acestor activități metalurgice (zguri, lupe, rebuturi, rămășițe ale cuptoarelor, lingouri sub formă de bare, unelte specifice etc.). Pe scurt, autorul se referă la instalațiile de reducere a mineralelor din fier și de prelucrare a metalelor, întocmind chiar clasificări ale acestora; descrie uneltele de fierărie, obiectele finite de tip gospodăresc și meșteșugăresc, armele și piesele din fier a harnașamentului, admitând că unele artefacte au fost produse local, în timp ce altele au ajuns în aceste teritorii pe calea schimburilor comerciale.

Meșteșugul olăritului este tratat în cadrul unui subcapitol separat. Datele despre tehnicile de modelare a lutului, prelucrarea diferitelor tipuri de vase și despre coacerea acestora ne sugerează însă informații despre viața cotidiană a locuitorilor spațiului carpato-nistrean. Olăritul a reprezentat un indicator al simțului practic și estetic, al evoluțiilor tehnologice, al interferențelor

culturale și, implicit, al amprentelor etnice. A fost domeniul de activitate a căror produse finite poartă uneori marca specifică unei comunități organizate pe criterii etnice, lingvistice și confesionale sau oferă informații despre coabitările interetnice și inter-rasiale dintr-o zonă geografică, într-o anumită perioadă. Formele, tipurile variate, variația motivelor decorative și tehnologiile folosite reprezintă, de asemenea, indicii prețioase pentru cunoașterea realităților istorice din acest areal geografic, în secolele X-XIII. Atelierele-locuință, cuptoarele pentru arderea ceramicii dar și inventarul recipientelor din lut dintr-o așezare reprezintă mărturii ale stadiului evolutiv al unei comunități, dar și a gradului de receptivitate și asimilare a informațiilor și tehnologiilor venite din exterior. Producția ceramică trebuia să asigure atât nevoile interne ale comunității precum și cantitățile necesare schimburilor comerciale.

Alte meșteșuguri precum prelucrarea lemnului, a pietrei, a pieilor, a osului și a fibrelor textile au fost tratate succint, concluziile completând imaginea de ansamblu al îndeletnicirilor cotidiene ale grupurilor umane arhaice din zona carpato-nistreană pe parcursul secolelor X-XIII.

De asemenea, comerțul și circulația monetară sunt teme la fel de importante pentru că datele obținute marchează natura și tipurile de relații stabilite între locuitorii acestui areal geografic și comunitățile/grupurile etnice aflate în proximitate. Aceste evidențe (ceramică bizantină și orientală smălțuită, a monedelor islamice, tătărăști și imperiale nu reprezintă elemente ale unui control politic efectiv, ci marchează existența raporturilor interculturale și comerciale, dar și extraordinara mobilitate a unor piese. În plus, circulația monetară într-o anumită zonă și interval temporar poate să ofere date prețioase referitoare la influențele politice și militare exercitate de factorii emitenți sau de grupuri combative turanice, care au primit stipendii din partea bizantinilor pentru anumite servicii.

Un capitol cu totul aparte îl constituie *Viața spirituală. Ritul și ritualul funerar* (p. 139-182). În cuprinsul acestei părți, I. Tentiuc comentează prezența unor caractere grecești și slavone precum și a unor simboluri creștine sau păgâne pe anumite piese și monumente databile în această perioadă. Mai mult, depistarea unor instrumente, cu care s-au realizat aceste înscrisuri, oferă dovada că aceste semne ar fi fost realizate de locuitorii ai acestor teritorii (p. 140-141). Aceste evidențe nu reprezintă mărturii absolute că ne aflăm în fața unor sisteme de scriere, ci sunt indicii ale unor manifestări artistice desfășurate sub aspectul interferențelor culturale și culturale în acest spațiu geografic. Astfel, prezența pe anumite artefacte a unor însemne și simboluri creștine, depistarea pieselor cu valoare ritualică (cruciulițe pectorale, engolpioane, medalioane și sigilii), dar și existența edificiilor de cult (chiliile rupestre din bazinul mijlociu al Nistrului și al Răutului: Butuceni-Orheiul

Vechi, Bechin-Soroca, Socolu-Soroca, Horodiște-Tâpova, Saharna-Rezina, Japca-Camenca etc.; sau cele din zona carpato-pruteană: Nucu-Aluniș, Cotârğași-Suceava, Murfatlar-Basarabi; din teritoriile nord-bucovinene: Bacota și Satanov – Hmelnitzkij, Leadova, Nagoreni, Mejigore-Zapadnoe etc.; bisericile cu fundații din piatră și pereți din lemn: Bâtca Doamnei-Piatra Neamț, Lencăuți-Cernăuți, Vasileu-Hom, Dinoeția-Garvân) reprezintă mărturii ale practicilor religioase din acest spațiu, dar și apartenența culturală la ritual confesional promovat în cuprinsul Imperiului Bizantin.

De asemenea, propagarea ritualurilor și credințelor specifice ritului ortodox în teritoriile nord-dunărene sunt atestate în urma studierii necropolelor și a inventarelor funerare ale acestora (p. 150-151). Dacă pentru secolele IX-X s-a remarcat persistența ritului incinerării, începând cu ultima parte a veacului a X-lea și începutul secolului următor se generalizează practica înhumării la est de Carpați (p. 151). Aceste realități au fost observate în urma cercetărilor întreprinse în necropolele de la Brănești (95 morminte de înhumare și doar trei de incinerare), Hansca, Alcedar, Arsura, Calfa, Bârlad-Prodana, Molești etc. Analiza gropilor mormintelor, a poziției decedaților, a orientării gropilor sepulcrale și a inventarului acestora, dar, mai ales, investigațiile antropologilor au oferit și ar putea furniza date despre alcătuirea etnică și rasială a comunităților umane, despre alimentația și bolile acestor indivizi, precum și informații prețioase referitoare la credințe și practicile funerare (p. 152-177). Astfel, autorul a realizat clasificări ale gropilor mormintelor și ale pozițiilor defuncțiilor, aceste tipologii fiind însoțite de comentarii și interpretări ale simbolismului unor astfel de practici de depunere a celor decedați.

În ultimul capitol (*Formele de organizare social-politică și relațiile autohtonilor cu lumea bizantină, slavă și turanică*, p. 183-210) autorul încadrează tematica dezbaterilor în contextul amplu al derulării relațiilor social-politice, militare și diplomatice în arealul geografic dominat de contactele dintre lumea Occidentului cu cea orientală și a stepelor asiatice. Astfel, ni se pare firească descrierea acestui tablou complex al raporturilor politico-diplomatice pentru o bună înțelegere a proceselor etnico-demografice, a fenomenelor social-economice, culturale și confesionale din zonele nord-dunărene și carpato-nistrene în secolele X-XIII. Și în această chestiune, cercetările arheologice sunt și vor constitui sursa principală, de vreme ce izvoarele narative și diplomatice se remarcă doar prin echivocul și penuria de informații furnizate. I. Tentiuc reia unele discuții prezente în literatura sovietică și occidentală privitoare la termeni precum „vlah” – „voloh”, „obște”, „uniuni de obști”, „sat”, „boieri”, „drujinari”, „țară” / „țări”, „ceată” / „cete”, „ducate” etc., aceste comentarii și interpretări bazându-se exclusiv pe cercetarea acelor câteva surse documentare de factură bizantină, latină, rusească și orientală.

Raporturile comunităților vechi românești cu Bizanțul a fost determinant pentru organizarea social-economică, administrativ-juridică și politică a acestora. Cu toate acestea, pentru înțelegerea acestor procese complexe nu se pot exclude factorii slavi, germanici și vechi turcici, care au influențat decisiv aceste deveniri. Chiar dacă zonele nord-dunărene din imediata vecinătate a frontierei bizantine s-au bucurat de protecție efectivă, influențele economice și comerciale, culturale și confesionale ale puterii de la Constantinopol s-au exercitat până la Nistru și în nordul Carpaților. Cu certitudine, acest teritoriu vast a constituit teatrul exodului masiv al populațiilor slave, care au marcat dezvoltarea comunităților locale. Unele dintre aceste grupuri s-au stabilit în teritoriile românești nord-dunărene și au întemeiat împreună cu autohtonii obști, uniuni de obști și centre de putere. Aceste realități sunt dovedite la nivel lingvistic de infuziile de cuvinte de sorginte slavă, dar și de inventarul material, cultural și spiritual specific acestei etnii. La toate acestea se adaugă prezența unor fortificații de pământ și lemn, întărite cu val, șanț și palisadă și care se regăsesc în tot arealul ocupat de populațiile slave.

În concluzie, cercetările arheologice derulate în ultimele decenii au furnizat informații prețioase pentru cunoașterea procesului de etnogeneză al populațiilor vechi din spațiul carpato-danubiano-nistrian. Coroborarea rezultatelor cercetărilor interdisciplinare, care presupun utilizarea tuturor categoriilor de surse și discipline (istoria, arheologia, izvoarele scrise, lingvistica, etnografia, toponimia, antropologia, paleobotanica, arheozoologia, palinologia etc.) și care pot induce direcțiile de cercetare corecte, obținându-se astfel date despre procesele social-economice, etnico-demografice, culturale și religioase din arealul geografic menționat, pe parcursul primelor trei secole ale celui de-al doilea mileniu creștin. O abordare obiectivă poate emenda demersurile bazate pe interpretări parțiale și părtinitoare, suspuse de cele mai multe ori unor comandamente de natură complexă. Cu certitudine, constituirea unor structuri administrativ-juridice, teritoriale, etnico-demografice, social-economice și politice în aceste teritorii s-a realizat în urma unor ample procese de coabitare și aculturație între populația locală cu slavi, germanici și turanici.

Documentarea îndeletnicirilor de bază ale populației vechi românești, consistența straturilor de cultură și complexitatea registrelor stratigrafice atestă o locuire continuă și statornică între limitele teritoriale care permit existența biologică a unei comunități. Mișcările de populații s-au derulat pe spații relativ restrânse, fiind determinate fie de necesitatea asigurării hranei necesare animalelor domestice, fie pentru identificarea unor soluri fertile și redarea calității nutritive a terenurilor utilizate la un moment dat, ori pentru a se pune la adăpostul pădurilor și a zonelor înalte pentru a supraviețui expedițiilor de jaf și ucideri ale călăreților stepei. Aceste

pendulări nu a însemnat, precum susțin adeptii teoriei (e)migraționiste, exodul populației pe spații geografice extinse, ci reveniri succesive la locurile de baștină. Descoperirile arheologice dovedesc continuitatea locuirii pentru comunitățile arhaice românești în teritoriile carpato-nistrene pe parcursul veacurilor X-XIII.

Revenirea puterii politice și militare imperiale la Dunărea de Jos a influențat și dezvoltarea societăților omenești din zona extracarpatică românească. În concluzie, autorul consideră că prezența bizantină în proximitatea teritoriilor pontice și dunărene, dar și raidurile succesive ale triburilor de călăreți turcici au stimulat constituirea unor formațiuni administrativ-teritoriale și politice în spațiul carpato-nistrian.

Din scurta noastră prezentare se poate susține că lucrarea domnului Tentiuc reprezintă un demers istoriografic valoros pentru că introduce în câmpul cercetărilor o serie de date și situații arheologice inedite și importante pentru cunoașterea realităților istorice din spațiul dintre Carpați și Nistru într-o perioadă destul de tulbură, cauzată, în principal, de mișcările populațiilor turanice și de conflictele militare dintre puterile zonei (Imperiul Bizantin, Rusia kieveană, regatul Ungariei, țaratul bulgar etc.). Meritele istoricului basarabean sunt cu atât mai semnificative cu cât autorul utilizează o gamă variată de informații provenite din ample sondări asupra izvoarelor scrise, a surselor arheologice, lingvistice, toponimice, antropologice, paleofaunistice și arheobotanice. În condițiile în care cercetările arheologice se derulează lent și fără susținere financiară și logistică din partea forurilor politice ale ambelor state, interpretarea corectă a materialului arheologic descoperit recent și reluarea analizelor unor săpături mai vechi pot induce direcțiile de cercetare viitoare. Fără a epuiza temele dezbătute, I. Tentiuc realizează în cuprinsul lucrării o prezentare a situației istorice și arheologice actuale, dar nu ezită să aducă și ample revizuiți ale teoriilor existente. Suntem în fața unui stadiu al cercetărilor și avem speranța că lucrurile vor progresa în direcția dorită.

GEORGE BILAVSCHI